

امیرکبیر

نماد یک ایرانی آزاده

به نام خداوند رحمان

جمعه بیستم دی سال ۱۲۳۰ هجری شمسی، روز شهادت امیرکبیر صدراعظم و سیاستمدار بزرگ ایران در دوره قاجار است. ۱۶۹ سال پیش در چنین روزی میرزا تقی خان فراهانی ملقب به امیرکبیر در حالی که تنها چهل و چهار بهار را تجربه کرده بود، به دستور ناصرالدین شاه قاجار و توسط علی خان فراش در حمام فین کاشان به شهادت رسید. امیرکبیر نماد یک ایرانی آزاده، رنج دیده و متعهد، و مدیری عملگرا و علاقمند به وطن و مردم، توسعه و رفاه ایران بود. او اندیشه‌های ناب توسعه و ترقی ایران مستقل را از تربیت قائم مقام فراهانی و در مکتب اهل بیت علیهم السلام آموخت و زندگی در دربار و آشنایی با مناسبات و بده و بستان‌های قدرت را تجربه کرد. وی در دوران نوجوانی وارد خدمات دولتی شد و نخستین مسئولیت خود را با نویسندگی در دستگاه قائم مقام و محمدخان زنگنه امیرنظام فرمانده کل قشون آذربایجان آغاز کرد.

پس از مدتی او به دلیل استعداد فراوانی که از خود نشان داد، مقام مستوفی نظام را در لشکر آذربایجان به دست آورد و به دلیل زیرکی و تدابیر خاصی که در اجرای مقام‌های دولتی داشت، وزیر نظامی فرمانده کل قوا شد و به همراه ناصرالدین میرزا که در آن زمان ولیعهد بود، به روسیه رفت و پس از آن در ارمنستان با نیکلای اول دیدار کرد.

امیرکبیر نخستین تجربه سیاسی خود را در کنار خسرو میرزا فرزند نایب السلطنه داشت. او به همراه گروهی رهسپار روسیه تزاری شد تا درباره قتل گریبایدوف وزیر مختار این کشور در تهران گزارش ارایه دهد. این سیاستمدار بزرگ به مأموریت‌های سیاسی فراوانی فرستاده شد و با بر عهده گرفتن ریاست هیأت ایرانی در کمیسیون صلح ارزنة الروم، توانست پس از چهار سال اقامت در عثمانی، قرارداد صلح مناسبی با آنان امضا کند و این گونه مورد تشویق محمدشاه قاجار قرار گیرد. قرار گرفتن در مناصب سیاسی در رده‌های گوناگون به همراه بازدید از کشورهای مختلف و دیدن توسعه

و ترقی آن کشورها و ملاقات با سیاستمداران برجسته بین‌المللی برای او دیدگاه و چشم‌انداز جامعی از موقعیت جامعه ایران در سطح بین‌الملل ایجاد کرد و برنامه و طرح‌های جامع و چند بعدی برای توسعه ایران در ذهن خود ساخت به طوری که در نظام ذهنی و برنامه فکری او هم تأسیس روزنامه وقایع‌الاتفاقیه دیده می‌شود و هم تأسیس دارالفنون برای آموزش و تربیت آن‌هم در رشته‌های پیاده‌نظام، سواره‌نظام، توپخانه، پزشکی، جراحی، داروسازی، معدن و کانی‌شناسی وجود دارد. رسیدگی به وضع مالیه، حذف القاب و عناوین، اصلاحات اجتماعی، ایجاد قراول‌خانه، اصلاح وضع چاپارخانه دولتی، مبارزه با شکنجه، سر و سامان دادن به ارتش، فرمان اعدام سیدعلی محمد باب، توسعه و ساماندهی سیاست خارجی و دستگاه وزارت امور خارجه (با تأسیس سفارت‌خانه‌های دائمی در لندن و سن‌پترزبورگ، ایجاد کنسولگری در بمبئی، عثمانی و قفقاز؛ تربیت کادر برای وزارت امور خارجه و تنظیم دفتر اسناد سیاسی) از کارهای اوست.

لذا او برای ترقی و توسعه ایران با تکیه بر تجارب و آموخته‌های خود و ویژگی‌های شخصیتی خود دید جامع و همه‌جانبه‌نگری نسبت به موضوع توسعه کشور داشت و همان‌طور که از تنوع اقدامات او مشاهده می‌شود در زمینه‌های فرهنگی و آموزشی و اصلاحات اجتماعی، اداری، اقتصادی و مالی، نظامی، صنعتی، امور بهداشت و سلامت و سیاست داخلی و خارجی برنامه و فعالیت داشت و از او فردی مدیر فهیم، مقتدر، شجاع و عملگرا ساخت که در مدت کوتاه سه سال و چهار ماه با آن همه موانع و مشکلات داخلی و ساختارهای سنتی و دشمنان داخلی و خارجی، خدمات بسیار ارزشمند بنیادی و ماندگاری را انجام داد که زمینه‌ساز بسیاری از تحولات توسعه‌ای در جامعه ایران همچون انقلاب مشروطه شد. گرچه این تحولات و تغییرات متناسب با مناسبات خاص جامعه ایرانی آن روز و مقاومت‌های سرسختانه ذی‌نفعان و حافظان وضع موجود با تغییرات از شتاب و سرعت این تحولات کاست اما نتوانست مانع آن شود.

به نظر می‌رسد بسیاری از اقدامات او علاوه بر تجارب ارزنده‌اش به ویژگی‌های شخصیتی او به عنوان ایرانی؛ با هویت کلی یک ایرانی آزادی‌خواه، عدالت‌خواه، شجاع و عاشق وطن ارتباط دارد و مانند سایر رهبران تحول‌خواه از او شخصیتی کاریزماتیک و کم‌نظیر ساخته است. به نظر می‌رسد برای نقد و تحلیل شخصیت امیرکبیر و اقدامات او در زمان حال باید بقول ماکس وبر از روش تفهیمی استفاده کرد و دقیقاً تمام شرایط و عوامل و پارامترهای مؤثر در ایجاد کنش‌های او و دیگران را تصور و احصا کرد و سپس تأثیر و تأثر آنها بر یکدیگر در آن ظرف زمانی و مکانی و تعیین اجتماعی و به تحلیل پرداخت تا به نتایج و یافته‌های متناسب و نزدیک به واقع دست یافت.

امیدواریم در شماره‌های دیگر این فصلنامه به ویژه در این شماره به مناسبت سالگرد شهادت ایشان با بررسی واقع‌گرایانه ابعاد شخصیتی او و اقداماتش الگویی از گنجینه غنی و فاخر ایرانیان اصیل با هویت، برای نسل جدید ارایه دهیم. ان‌شاءالله.

غلامرضا حمیدزاده